

Fazl Hasan Abbas

Üniversitesi'nde ders okuttu. 2008'de Amman'da kurulmuş olan Câmîatü'l-ülûmî'l-İslâmiyyeti'l-âlemiyye'ye geçti ve burada hayatının sonuna kadar görevine devam etti. Fazl Hasan Abbas yine hayatının sonuna kadar namaz kıldığı Zemiyye Camii'nde, evinde ve radyoda ders verdi. Kur'an'ın tamamını iki defa Ürdün Radyosu aracılığıyla tefsir etti. Ürdün'ün ilmî, edebî ve fikrî hayatında etkileri görülen birçok öğrenci yetiştirdi. Ahmed Nevfel, Abdünnâsir Ebû'l-Besal, Muhammed Uveyda, Şehhâde el-Amrî, Cemâl Ebû Hassân, Muhammed el-Mecâlî onun öğrencilerinden bazılarıdır. On beş çocuk babası olan Fazl Abbas 9 Şubat 2011'de umreye gitmek üzere evinden çıkarken öldü. Tevazu, sabır ve metanet gibi ahlâkî özellikleri yanında mücadeleci bir karaktere sahipti ve Filistin meselesine hayatı boyunca özel bir ilgi duymuştu.

Ulûmü'l-Kur'an alanında tecdidin kaçınılmaz olduğu ve ilmî mirası yapıcı bir tenkide tâbi tutmak gerektiği kanaatinde olan Fazl Hasan Abbas'a göre rivayet tefsiri, re'ye yer vermeksizin sadece Hz. Peygamber'in tefsirlerinden ve esbâb-ı nüzûlle ilgili olanlar başta olmak üzere merfû hükümünde olan sahâbenin rivayetlerinden ibarettir. Ona göre Kur'an'ı Kur'an'la tefsir yöntemiyle gerçekleştirilen tefsirlerin çoğu re'yden ibarettir, bu tür tefsirleri rivayet tefsirinden saymamak gerekir. Dirâyet tefsirine gelince müfessirin ön yargılarına göre hareket etmemesi, tefsirinin Arap dili kaidelerine, sözün bağlamına ve Hz. Peygamber'den gelen sahih haberlere aykırı olmaması gerekir. Sahâbe döneminde İsrâiliyat'ın tefsirin kaynakları arasında yer almadığı, Medenî sûrelerde Mekki âyetlerin bulunmadığı da onun görüşleri arasındadır.

Eserleri. 1. *el-Belâğa fînünühâ ve fenânühâ: 'İlmü'l-me'ânî* (Amman 1985). 2. *Kađâyâ Qur'âniyye fi'l-Mevsû'ati'l-Briđâniyye nağdü metâ'in ve reddü şübühât* (Amman 1986). *Encyclopaedia*

Britannica'daki Kur'an maddesinin tenkidî hakkındadır. Serdâr Şehâbî tarafından Farsça'ya çevrilmiştir (*Kur'an Kelâm-i Hağ, Ahvâz* 2000). 3. *'İlmü'l-beyân ve'l-bedî'* (Amman 1987). 4. *Leđâ'ifü'l-mennân ve revâ'iu'l-beyân fi nefyi'z-ziyâdeti ve'l-ğazfi fi'l-Kur'an* (Beirut 1989; Amman 2010). İlk olarak *Leđâ'ifü'l-mennân ve revâ'iu'l-beyân fi da'vâ ez-ziyâdeti fi'l-Kur'an* ismiyle yayımlanmıştır. 5. *el-Belâğa el-müfterâ 'aleyhâ beyne'l-aşâle ve't-tebe'iyye* (Beirut 1989; Amman 1999). 6. *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Amman 1991). 7. *Kaşâşü'l-Kur'âni'l-Kerîm şıdğu hadesin ve sümüvvü hedefin, irhâfû hissin ve tehzibü nefsin* (Amman 1420/2000, 1427/2007). İlk basımında *el-Kaşâşü'l-Kur'âni ihâ'ühû ve nefehâtüh* başlığıyla yayımlanmıştır (Amman 1985, 1987, 1992; Cezair 1989). 8. *et-Tefsîr esâsiyyâtühü ve'tticâhâtüh* (Amman 2005). Müellifin doktora tezi olup başlangıçtan günümüze kadar tefsir tarihi ve yöntemlerine dairdir. 9. *et-Tefsîrü'l-menhecî* (Amman 2006). Üniversitelerde okutulmak üzere bir ekip tarafından hazırlanan bu çalışmada Fazl Hasan Abbas Fâtiha, Bakara, Â-i İmrân ve Nisâ sûrelerinin tefsirini yapmıştır. 10. *el-Müfessîrûn medârisühüm ve menâhicühüm* (Amman 2007). Modern dönemdeki müfessirlerin tefsir yöntemlerine dair olup ilk kısmı neşredilmiştir. 11. *el-Kırâ'atü'l-Kur'âniyye ve mâ yete'allağu bihâ* (Amman 2008). 12. *İtkânü'l-burhân fi 'ulûmî'l-Kur'an* (Amman 1997, 2010). Modern tartışmaları da göz önünde bulundurup Zerkeşi ve Süyûtî'nin ulûmü'l-Kur'an'la ilgili eserlerini dikkate alarak bu konulardaki kanaatlerini serdettiği eser Arap dünyasında birçok üniversitede ders kitabı olarak okutulmaktadır.

Müellifin yayımlanmış diğer bazı eserleri de şunlardır: *el-Minhâc: Nefehât mine'l-isrâ ve'l-mi'râc* (Amman 1407/1987), *Envârü'l-mişkât fi aħkâmî'z-zekât* (Amman 1988), *et-Tavzîh fi's-salâteyi't-terâvîh ve't-tesâbih* (Amman 1988, 2003), *Humâsiyyât muhtâra fi tehzi'bi'n-nefsi'l-emmâre* (Amman 1990), *et-Tilâve ve't-tecvîd* (Amman 1993), *et-Tibyân ve'l-ithâf fi aħkâmî's-sıyâm ve'l-i'tikâf* (Amman 1996), *el-Ahvâlü's-şahşiyye* (Amman 1998), *el-İsrâ ve'l-mi'râc dürrüs ve nefehât* (Amman 2000, 1425), *'Ulûmü'l-Kur'an: Ğızâ'ü'l-cenân bi-gemeri'l-cinân-muħâdarât fi 'ulûmî'l-Kur'an* (Amman 2007), *Fıkhunâ beyne't-teselluğ ve't-tevessüf* (Amman 2008). Fazl Hasan Abbas'ın yetmişinci yaş günü münasebetiyle öğrencileri bir armağan kitap

(*Dirâsât İslâmiyye ve 'Arabiyye mühdât ile'l-'allâmeti'l-üstâzi'd-duktür Fazl Hasan 'Abbâs bi-münâsebeti bulûġihi's-seb'in*, Amman 2005) ve Muhammed b. Yûsuf el-Cürânî vefatını müteakip onun tefsirdeki yerine dair bir doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). Öğrencileri ayrıca 2012 yılında Amman'daki Cem'iyyetü'l-muhâfaza ale'l-Kur'âni'l-kerîm'e bağlı Merkezü Fazl Abbâs li'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye'yi kurmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Fazl Hasan Abbas, *et-Tefsîr esâsiyyâtühü ve'tticâhâtüh*, Amman 2005, s. 146, 158, 183-188, 207; a.mlf., *İtkânü'l-burhân fi 'ulûmî'l-Kur'an*, Amman 2010, I, 39, 240, 387; II, 317, 349; Cemâl Ebû Hassân, "el-'Allâmetü'l-üstâzi'd-duktür Fazl Hasan 'Abbâs keyfe 'araftüh?", *Dirâsât İslâmiyye ve 'Arabiyye mühdât ile'l-'allâmeti'l-üstâzi'd-duktür Fazl Hasan 'Abbâs bi-münâsebeti bulûġihi's-seb'in*, Amman 2005, s. 19, 47; Muhammed b. Yûsuf el-Cürânî, *Cühüdüş-Şeyh el-'allâme Fazl Hasan 'Abbâs fi't-tefsîr ve 'ulûmih* (doktora tezi, 2012), Amman Câmîatü'l-ülûmî'l-İslâmiyyeti'l-âlemiyye, s. 17-78; Hidayet Aydar, "Ürdün Üniversitelerinde Tefsir Alanında Yapılan Çalışmalar", *İl İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, İstanbul 2003, s. 27-29, 38, 44; "Hivâr 'ilmî ma'a'l-üstâzi'd-duktür Fazl Hasan 'Abbâs", *Mecelletü'l-Furkân*, sy. 27, Amman 2003, s. 4.

ENGIN CHERIM

FAZLULLAH, Muhammed Hüseyin

(bk. MUHAMMED HÜSEYİN FAZLULLAH).

FERFÛR, Muhammed Sâlih (محمد صالح الفرفور)

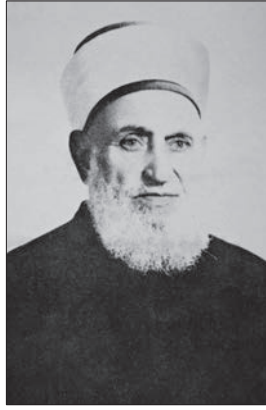
Muhammed Sâlih b. Abdillâh
b. Muhammed Sâlih el-Ferfûr el-Hasenî
el-Ferfûrî ed-Dimaşki
(1901-1986)

Suriyeli âlim.

Şam'da doğdu. Abdülkâdir-i Geylânî ve onun nesep zincirinin ulaştığı Hz. Hasan'ın soyundandır. Ferfûrî (Furfûrî) nisbesiyle anılan tanınmış bir ulemâ ailesine mensuptur. İlk ve orta öğrenimini el-Medresetü'l-Kâmiliyye'de tamamlayarak lise diploması aldı (1910-1917). Babası vefat edince (1918) annesiyle bir erkek ve altı kız kardeşinin geçimini sağlayabilmek için yüksek öğrenime devam edemedi. Emeviyye Camii'ne bitişik Kabâkabiyye Çarşısı'nda dükkân açarak marangozluk yapmaya başladı, ayrıca emlak ve inşaat işleriyle meşgul oldu. Bu arada kitap okuyarak kendini yetiştirmeye çalıştı, el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-Arabî'deki konferansları takip etti. Şeyh Muhammed Hâşim

el-Hatîb'le tanışıp onun umuma açık ders ve sohbetlerine katıldı, bir süre sonra, hocasının bulunmaması durumunda onun yerine Kalpakçıyye Medresesi'ndeki derslerini okutmaya başladı. Hâşim el-Hatîb'in yönlendirmesiyle Şam'ın meşhur muhaddisi Bedreddin el-Hasenî'nin Eşrefiyye Dârülhadisi'ndeki ders halkasına katılarak önde gelen talebeleri arasında yer aldı; kendisinden özel olarak fıkıh, usul, tefsir, kelâm, felsefe, astronomi ve matematik okudu. Yakın ilgisini gördüğü Sâlih b. Es'ad el-Hımsî'den fıkıh ve usulü, ferâiz ve tasavvuf dersleri aldı; İbn Âbidîn'in *Reddü'l-muhtâr* adlı hâşiyesini okudu. Muhammed es-Sââtî'den astronomi ve ilm-i mîkâta dair dersler aldı. Ayrıca Şeyhülkurrâ Muhammed Selîm b. Ahmed el-Halvânî, Muhammed Emîn Süveyd ed-Dımaşki, Muhammed Abdülbâkî el-Hindî el-Ensârî, Muhammed Ali el-Mağribî, Abdürrezzâk el-Üstüvânî, Mahmûd el-Attâr, Muhammed Atallah el-Kesm, Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, Abdülkâdir eş-Şelebî et-Trablusî, Ömer Hamdân el-Mahresî, Abdülkâdir el-Kassâb ve diğer bazı hocaların derslerini takip ederek icâzet aldı.

Ferfûr, hocası Bedreddin el-Hasenî'nin vefatını (1935) müteakip uzun bir zaman evinden çıkmadı ve bu süre zarfında ilimle meşgul oldu; fıkıh, kelâm, tasavvuf ve felsefe kitaplarını inceledi. Daha sonra Beyrut Külliyyetü's-şerîa'da Arap dili ve edebiyatı dersleri verdi, yatılı öğrencilere belletmenlik yaptı. Orada fazla kalmayıp tekrar döndüğü Şam'da Erneviyye Camii ve Fethî Camii'nde ders okutmaya başladı. 1940'lı yıllarda oluşan bu ders halkaları 1956'da İslâm ilim ve kültürünün neşri, sosyal yardım, din eğitimi ve hizmetlerini geliştirmek amacıyla kurduğu Cem'iyyetü'l-fethî'l-İslâmî'ye bir nüve teşkil etti. Cemiyet öğrencilerin eğitimi için Türkiye'deki İmam-Hatip okullarına benzer şekilde müfredatında dinî ilimlerin yanı sıra Arap dili ve edebiyatı, tarih, siyer, matematik, geometri, mantık ve sağlık bilgisi derslerinin yer aldığı Ma'hedü'l-fethî'l-İslâmî adlı bir okul açtı, bir süre sonra okulun kız öğrencilere mahsus şubesini de devreye soktu (1965). Ferfûr'un önde gelen öğrencilerinden Abdürrezzâk el-Halebî, Muhammed Edîb el-Kellâs, Şuayb el-Arnaût ve Abdülkâdir el-Arnaût zamanlarını tamamen bu cemiyetin faaliyetlerine ayırarak birçok İslâm ülkesinden öğrencilerin de girdiği bu okullarda ders verdiler. 1971'de Ma'hedü'l-fethî'l-İslâmî'de fıkıh ve usulü, tefsir ve hadis, Arap dili ve

Muhammed
Sâlih
el-Ferfûr

edebiyatı bölümlerinden oluşan bir ihtisas şubesi kuruldu, 1995'te bu bölüm Ezher Üniversitesi'ne denklik statüsü kazandı. Râbitatü'l-ulemâ'ya üye olan Ferfûr, ayrıca kurucusu olduğu Cem'iyyetü'l-ulemâ'nın açtığı Külliyyetü's-şerîa adlı lisede uzun yıllar Arap dili ve edebiyatı, tefsir ve hitabet dersleri verdi (1944-1966). Bu görevleri yanında vefatına kadar Menâhiliyye (Sinan Ağa) Camii'nde imamlık, burada ve Aksâb Camii'nde hatiplik yaptı. Evinde ve başka evlerde ders okuttu, sohbetler düzenledi. Ferfûr'un çok sayıda talebesi arasında yukarıda anılanlardan başka İbrâhim el-Ya'kûbî, Remzî el-Bezm, Muhammed Sâlih el-Hamevî, Abdülfettâh el-Bezm, Nizâr el-Hatîb, Muhammed Mutî el-Hâfız, Nûreddin Hazne Kâtibi, Subhî el-Kaysî, Süheyl ez-Zebîbî gibi isimler zikredilebilir. Ferfûr 9 Eylül 1986 tarihinde vefat etti, ertesi gün vasiyeti üzerine Şeyh Arslan ed-Dımaşki'nin kabri yakınında ecdadından Veliyyüddin Muhammed el-Ferfûr'un mezarına defnedildi.

Suriye'de din eğitiminin örgün çerçevede gelişmesi konusunda önemli hizmetleri olan Muhammed Sâlih el-Ferfûr, Fransız sömürge yönetimine karşı mücadelenin yanı sıra 1956'da Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinden rahatsız olan İsrail, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a yönelik müsterek saldırısında müslümanlara silâh sağlayan ulemâ arasında bulunuyordu. Aynı zamanda şair olan Ferfûr Türkçe ve biraz da Fransızca biliyordu. Avcılık, atıcılık, kılıç, yüzme ve binicilik sporlarına meraklı idi ve çocukluğundan beri bunlarla ilgilenmişti. Yedi erkek ve üç kız çocuk babası olan Ferfûr'un İbn Âbidîn üzerine doktora tezi hazırlayan (*İbn Âbidîn ve eşeruhû fi'l-fıkhî'l-İslâmî*, I-II, Dımaşk 1427/2006) ve İslâm hukuku alanında çeşitli eserler kaleme alan Muhammed Abdüllatif Sâlih el-Ferfûr ile İbn Âbidîn'in *Reddü'l-muhtâr* adlı eserini neşreden

(I-XVI, Dımaşk 1421/2000) Hüsâmeddin el-Ferfûr başta olmak üzere Veliyyüddin, Abdurrahman, Nasreddin, Abdullah ve Şehâbeddin Ahmed adlı oğulları ilmi çalışmalarlarıyla tanınmıştır.

Eserleri. Muhammed Sâlih el-Ferfûr, zamanının büyük kısmını eğitim faaliyetlerine ayırdığından ilmi birikimini yansıta-cak eserler kaleme alamamıştır. Başlıca eserleri şunlardır: **1. ed-Dürü'l-mensûr.** Muhammed Cemîl eş-Şattî'nin *ez-Ziyâ'ü'l-mevfûr fî terâcimi Benî Ferfûr* adlı eserinin ilâveler ve açıklamalarla birlikte neşridir (Dımaşk 1382). **2. Silsiletü'l-hulûd.** Tarihi kssaları içeren üç ciltlik edebî bir seridir. İlki *Min nefehâtî'l-hulûd* (Dımaşk 1385), ikincisi *Min nesemâti'l-hulûd* (Dımaşk 1400), üçüncüsü *Min reşehâtî'l-hulûd* (Dımaşk 1403) adını taşır. **3. Min mişkâti'n-nübüvve.** Nevevî'nin *el-Erba'in*'inin muhtevalı bir şerhidir (Dımaşk 1389/1968, 1418/1998, 2001). **4. en-Nisâ'ıyyât.** Günlük hayatta müslüman kadınları irşada yönelik hadislerden seçmeler, bunların açıklamalarını ve bazı râvilerin biyografilerini içerir (Dımaşk 1978). **5. el-Muḥaddişü'l-ekber ve imâmü'l-aşr kemâ araftüh.** Hocası Bedreddin el-Hasenî'nin biyografisine dairdir (Dımaşk 1406, 1418). **6. er-Risâletü'n-nâfi'a ve'l-ḥucceṭü'l-kâfi'a.** Yeni başlayanlar için İslâm akaidine dair özlü bir eserdir (Dımaşk 1417/1998). Diğer önemli eserleri de şunlardır: *el-İfsâḥ fî şerḥi'l-İktirâḥ* (Süyûtî'nin nahve dair eserinin şerhidir), *Şerḥu Nûri'l-izâḥ*, *Şerḥu Cevhereti't-tevhîd*, *Risâle fî aḥkâmi'l-mescid fi'l-İslâm*, *Şerḥu Risâleti'l-Ğuneymî fi'l-fıkhî'l-Ḥanefî, Âlâm ve âmâl* (şirlerini derlediği divanıdır), *Tercemetü'l-allâme ez-zâhid eş-Şeyḥ Abdülhakîm el-Efġânî, Târîḥu Mescidi'l-Akşâb ve men düfine fihi mine'l-aşḥâb.* Ferfûr, ayrıca Ebü'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cevzî'nin *Kifâyeti'l-elma'î fi âyeti "ve kile yâ arzu'bla'î"* (Hüd 11/44) adlı risâlesini tahkik etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Abdüllatif Sâlih el-Ferfûr, *ez-Zâhir fi'l-ḥadişî'l-âḥir 'ani'l-vâlidî'l-fâhir el-allâme el-ârif-billâh eş-Şeyḥ Muhammed Sâlih el-Ferfûr*, Dımaşk 1407/1987; a.m.f., *A'lâmü Dımaşk fi'l-karnî'r-râbi' 'aşer el-hicrî*, Dımaşk 1408/1987, s. 365-372; Ali et-Tantâvî, *Zikreyât*, Cide 1409/1989, II, 182; M. Hasan el-Hımsî, *ed-Du'ât ve'd-da'vetü'l-İslâmiyyetü'l-mu'âsıra el-müntalaḥa min mesâcide Dımaşk*, Dımaşk-Beyrut 1411/1991, I, 68; II, 893; ayrıca bk. İndeks; M. Mutî el-Hâfız – Nizâr Abâza, *Târîḥu 'ulemâ'i Dımaşk*, Dımaşk 1412/1991, III, 507-520; Abdülazîz el-Hatîb el-Hasenî, *Ğurerü's-Şâm*, Dımaşk 1417/1996, II, 768-770; M. Hayr Ramazan

Yûsuf, *Tekmiletü Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Beyrut 1418/1997, s. 498-499; a.mlf., *Tetimmetü'l-A'lâm*, Beyrut 1418/1998, II, 90; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İlmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 244; Ömer b. Muvaffak en-Nüşûkâtî, *el-Allâmetü'l-mürebbi'l-kebir Muhammed Sâlih el-Ferfûri: Hayâtühü'l-ilmîyye ve nehdâtühü ve âşâruh*, Dimaşk 1421/2000; Kâmil Süleyman el-Cübûrî, *Mu'cemü's-su'arâ'*, Beyrut 1424/2003, V, 61; Yûsuf el-Mar'âşî, *İkdu'l-cevher fi'ulemâ'i'r-rub'i'l-evvel mine'l-karni'l-hâmis 'aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 2063-2067; Mecc Mekki, "eş-Şeyh Muhammed Sâlih el-Ferfûr mü'essisü Cem'iyeti'l-fethi'l-İslâmî ve nehdâtihe'l-ilmîyye", *Ricâlün fekadnâhüm* (der. ve nşr. Mecc Mekki), Beyrut 1433/2012, II, 843-853; "Muhammed Sâlih el-Ferfûr", *Mu'cemü'l-Bâbi'în li-şu'arâ'i'l-Arab fi'l-ğarneyn el-tâsîf 'aşer ve'l-îşrin* (http://www.almoajam.org/poet_details.php?id=6496).

AHMET ÖZEL

FERRÂC, Abdüssettâr Ahmed

(عبدالستار أحمد فرّاج)

(1915-1981)

«Mısırlı dil bilimci, nâşir, edip ve şair.»

Mısır'ın Kanâ vilâyetinin İsnâ merkezindeki Uşfûn köyünde doğdu. İlkokulu ve liseyi dinî eğitim veren I. Fuâd Enstitüsü'nde tamamladı. 1939'da Kahire Üniversitesi'nin Dârü'lûm Fakültesi'nde öğrenim görmeye başladı. 1943'te buradan mezun olarak Arap dili diploması, 1945'te de muallimlik icâzeti aldı. Kahire'de Mecmau Fuâd el-Evvel'in (Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye) çeşitli birimlerinde görev aldı, 1960'ta kurumun dergisine editör oldu. 1965 yılında Küveyt'e taşındı, burada kendisine Enformasyon Bakanlığı'nda kültürel mirası koruma koordinatörlüğü görevi verildi. Vefatına kadar sürdürdüğü bu görev çerçevesinde özellikle nâdir eserlerin tahkik ve neşriyle ilgili önemli hizmetlerde bulundu. Ferrâc Küveyt'te vefat etti.

Özellikle tahkik alanında temayüz eden Abdüssettâr Ferrâc, birçok klasik eserin neşrini gerçekleştirdiği gibi başkaları tarafından yapılan bazı neşir çalışmalarını da gözden geçirmiştir. Bu alanda ilim dünyasına sağladığı en önemli katkı, Muhammed Murtazâ ez-Zebidî'nin *Tâcü'l-^larûs*'unun tahkik ve neşrinde gösterdiği gayrettir. Yakın arkadaşlarından, dönemin bakanlık müsteşarı edip Ahmed es-Sekkâf'ın teşvikiyle Arapça'nın en geniş sözlüğü olan bu eserin tahkikinden sorumlu komisyonda koordinatörlük yapmış, yaklaşık otuz yedi yıl süren yayın sürecinde vefatına kadar aralıksız on altı yıl (1965-1981) çalışmıştır. Zebidî'nin hayatını ve eserlerini, *Tâcü'l-^larûs*'un yöntem ve kaynaklarını tanıtan takdim

yazısını da o yazmıştır. Sözlüğün eski basıklarını içerdikleri hatalar ve basım kalitesizliği açısından eleştiren Ferrâc, I ve IX. ciltlerin tahkikini bizzat kendisi yapmıştır. Diğer ciltlerin de hemen hepsini ya bizzat gözden geçirmiş ya da gözden geçiren ekip içinde yer almış, ayrıca kitabın basım işlerine varıncaya kadar her türlü ayrıntıyla ilgilenmiştir. Vefat ettiğinde kırk ciltte tamamlanacak olan sözlüğün yirmi cildi yayımlanmış bulunuyordu. 9-10 Şubat 2002'de eserin tamamlanması münasebetiyle düzenlenen toplantıda projede emeği geçen en önemli isim olarak anılmıştır.

Eserleri. Telif: 1. VaHYÜ'l-erba'in ve Zevraqu'l-ahlâm (Kahire 1936). Gençlik yıllarından itibaren şiirle de ilgilenen müellifin iki divanıdır. Şiirleri genelde kısa parçalarla uzun kasideler arasında değişmekte ve hikmet, nasihat, yüce değerlere sahip olma gibi ahlâkî temalar içermektedir. **2. Kışşatü e'âşir** (Kahire 1953). İki romanının ilkidir. Edebiyat çevrelerinin ilgisini çeken eser yayımlandığı yıl el-Mecmau'l-lugavî'nin kıssa dalı ödülünü almıştır. Mahmud Teymur "Kışşatü e'âşir li'l-üstâz 'Abdüssettâr Aḥmed Ferrâc" adıyla bir makale yazmış (*MMLA*, IX [Kahire 1957], s. 151-156), Tâhâ Hüseyin de *Aḥbârü'l-yevm* adlı gazetede kitap hakkındaki düşüncelerini belirtmiştir (Kahire, 12 Aralık 1964). **3. Aḥbâru Cuhâ**. Arap edebiyatının meşhur karakterlerinden Cuhâ'ya dair rivayetleri toplayan bir çalışmadır (Kahire 1954). **4. Divânü Mecnûni Leylâ** (Kahire 1958). Mecnûn (Kays b. Müllevah el-Âmirî) hakkındaki rivayetlerin bir araya getirilerek tahkik ve şerhi niteliğindeki eserin mukaddimesinde aşkın çeşitli yönleri şiirlerle anlatılmıştır. Mecnûn'un kimliği, hikâyesi, kendisine nisbet edilen şiirler, gerçek mi yoksa hayalî bir şahsiyet mi olduğu konusundaki tartışmalar hakkında geniş bilgi verilen eserde ayrıca sevgilisi Leylâ karakteri de incelenmiştir. Abartılı rivayetlerden arınmış olan eser, Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'nin *el-Eğânî*'sinde konunun ele alınış yöntemi üzere inşa edilmiştir. **5. Eş'ârü'l-Halîf el-Hüseyn b. eḍ-Ḍaḥḥâk** (Beyrut 1960). "Halifeler nedîmi" olarak tanınan Hüseyin b. Dahhâk'ın şiirlerinin toplanıp tahkik edilmesiyle oluşan bir eserdir. **6. Nedîmü'l-ḥulefâ'** (Kahire 1372, 1998). Adı geçen şair hakkındaki bir diğer eserdir. **7. İntişârü'l-Mansûre**. Müellifin ikinci romanıdır. 1250'de Memlûkler'le Haçlılar arasında yapılan ve Memlûkler'in zaferiyle sonuçlanan Mansûre meydan savaşını konu edinir (Kahire 1973).

Neşir: 1. Ebü Abdullah İbnü'l-Cerrâh, el-Varâka (Kahire 1953, 1967, Abdülvehhâb Azzâm ile birlikte). **2. Ebü Hiffân el-Mihzemî, Aḥbâru Ebî Nüvâs** (Kahire 1373/1954). **3. Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, el-Eğânî** (I-XXV, Beyrut 1955-1964, 1990). **4. İbnü'l-Mu'tez, Ṭabaḳâtü's-şu'arâ'** (Kahire 1375, 1981). **5. İbn Sîde, el-Muḥkem ve'l-muḥiṭü'l-a'zam fi'l-luğa** (I-XII, Kahire 1958-1999, 2003, Âişe Abdurrahman, Hüseyin Nassâr, Mustafa es-Sekkâ v.dğr. ile birlikte). **6. Hilâl b. Muhassin es-Sâbî, Tuḥfetü'l-ümerâ' fî târiḫi'l-vüzerâ'** (*el-Vüzerâ'* adıyla da bilinir, Kahire 1958, 1387, 2003). **7. Merzûbânî, Mu'cemü's-şu'arâ'** (Kahire 1960); *el-Müveşşâḥ* (Dimaşk, ts.). **8. Hasan b. Bişr el-Âmidî, el-Mü'telif ve'l-muhtelif fî esmâ'i's-şu'arâ'** (Kahire 1961). **9. Ebü Saîd es-Sükkerî, Şerḫü eş'ârî'l-Hüzeliyyîn** (I-III, Kahire 1963-1965). Eser Mahmûd Muhammed Şâkir tarafından gözden geçirilmiştir. **10. Kalkaşendî, Me'âşirü'l-inâfe fî me'âlimi'l-hilâfe** (I-III, Küveyt 1964, 1405/1985; Beyrut 1964, 1980, 1985). **11. Muhammed Murtazâ ez-Zebidî, Tâcü'l-^larûs min cevâhiri'l-^lqâmûs** (Küveyt 1965-2002). **12. Sâbit b. Ebü Sâbit, Ḥalku'l-insân** (Küveyt 1965, 1405/1985). **13. Merdâvî, Taşḫiḫü'l-Fürûc** (I-VI, Kahire 1967). **14. Hişâm b. Muhammed el-Kelbî, Cemheretü'n-neseb** (I, Küveyt 1403/1983). Ayrıca İbn Manzûr'un *Muḥtârü'l-Eğânî*'si, Zehebî ve Ebü'l-Mehâsin el-Hüseynî'nin *Min züyüli'l-^liberi*' (müşterek, Küveyt, Matbaatü'l-hükûme) gibi eserlerin tahkikini yaptığı gibi Ebü'l-Hasan eş-Şimşâtî'nin *el-Envâr ve meḥâsinü'l-eş'âr*'ı ile (I-II, Küveyt 1977) Şemseddin İbn Müflîh'in *Kitâbü'l-Fürûc*'u (I-VI, Beyrut 1405/1985) vb. eserlerin de tahkikini gözden geçirmiştir.

Makaleler: Abdüssettâr Ferrâc, özellikle "Şaffâtün fi'l-luğa" başlığı altında neşrettiği yazılarıyla Küveyt'te yayımlanan *Mecelletü'l-^lArabî* dergisine katkıda bulunmuştur. Müellifin çeşitli dergilerde yayımlanmış makalelerinden bazıları şunlardır: "el-Müncid: Mu'cem fi'l-luğa nakḍün lâ meferra minh" (*Mecelletü'l-^lArabî*, sy. 134); "el-Müncid fi'l-a'lâm nakḍ" (*Mecelletü'l-^lArabî*, sy. 139 [1390/1970], s. 158-166; T trc. Mustafa Saim Yeprem, "el-Müncid Arap Dili Kamusu Önemli Bir Tenkit", *Nesil*, sy. 1 [İstanbul 1976], s. 24-30; sy. 2 [1976], s. 31-33); "Sîgatü fi'âl" (*Mecelletü'l-^lArabî*, sy. 159); "Mevâkıf ve ricâl fi târiḫine'l-^lArabî" (*Mecelletü'l-^lArabî*, sy. 161); "Elfâz fi'ş-şîr lem tezkürhâ el-^lqavâmîs" (*Mecelletü'l-^lArabî*, sy. 163); "Bejne Kâḍî'l-^lquḍât